

# Коробка з ґудзиками

Катерина Бабкіна

Джерело: [IOWA The International Writing Program](http://IOWA The International Writing Program)

Коли мені було шість, ми з нею вкрали і розгубили під танками ґудзики.

Ґудзики лежали в шухляді трюмо в мене вдома. Я знала, що серед ґудзиків є діаманти, і сказала про це Аньці.

Коробка була велика і різьблена, кістяна, із гуркотливою кришкою, в ній би зберігати прикраси з каменів-самоцвітів, в неї скласти б якийсь гранатовий браслет, але, може, тому, що на кришці її був намальований чорно-білий зернистий Кремль, нічого такого всередині не лежало. Тільки ґудзики – розсип справжніх, зрештою, скарбів, не те що якісь там брязкальця.

Річ ясна, і до шухлядки з дідовими компасами, бритвами, ювілейними медалями, ножицями й старими армійськими годинниками, і до коробки з ґудзиками зокрема мені було зась.

Коробка з ґудзиками містила цілу історію бабиного життя після заміжжя, а отже, й історію родини, до якої я належала і нічого поза якою, в принципі, й не знала. Переїзд із Коростеня на Далекий Схід, звідти в Ужгород, звідти до радянсько-китайського кордону, і так ще кілька разів, доки зрештою вони осіли в цьому військовому містечку; поступова розлука з п'ятьма молодшими сестрами, коли вони одна по одній виходили заміж і баба вже не мусила про них дбати: одяг, що вони полишали, бо вже не хотіли забирати, вона сумлінно викидала, зрізавши ґудзики; потім були власні діти – повзунки, сорочечки і сукенки, непримхливі зміни радянської моди на жіночий одяг; зміни у військовій формі та дідові підвищення від капітана і далі, нові кітелі й сорочки, зірочки з погонів; заїзди в гості родичів з Москви і Воронежа, спільні поїздки на море з родинами бабиних сестер, їхні навідини закордон і валізи з подарунками звідти; весілля старшої доньки, новий чоловік удома, перший онук; перші джинси доньок, друга онука, тобто я – все це переживалося і відходило, було новим і ставало буденною частиною життя, і губило, губило, губило ґудзики, що їх моя баба дбайливо складала в коробку.

Ми щось таке побачили тоді з Анькою по телевізору – мабуть, це був серіал "Донна Бейджа", в Аньки вдома завжди був увімкнений телевізор і ніколи нікого не було. Ключ на червоній мотузці завжди бовтався в неї на шиї. Слів "мені не дозволяють" Анька не знала; коли йшлося про те, що мені не можна було щось робити, кудись іти, купатися, палити вогнище, красти булочки в магазині, Анька просто не розуміла мене, як це так і що таке не можна. Мати залишала їй одну-єдину настанову: нікому не давати знімати з себе труси. Її Анька без зайвих міркувань дотримувалася ревно.

В каламутній воді якихось таємних купалень під ліанами героїня-проститутка знайшла тоді велетенський діамант, прозорий, як сльоза, і великий, як кулак. Трапилося це не в нашому військовому містечку, хоча героїнь такого штибу й там не бракувало, а десь у Венесуелі чи в Бразилії, тобто по телевізору.

— Такий діамант, - сказала я, - є і в нас удома. - Я точно знала, один такий був у коробці з гудзиками, важкий, холодний. Уже тепер я розумію, що це була, либонь, запасна підвіска з якоїсь пошлої люстри.

Анька почала вимагати викрасти діамант і віднести його на болото. Болото, справжнє, поросле травою, з одвічними калюжами, які ніколи не пересихали і цілком могли би служити за купальні, було - Анька знала - на території військової частини, через дорогу від нашого будинку.

Мені не можна було приводити додому чужих, але це був не Аньчин аргумент: коли мене покликали обідати, вона просто пішла зі мною. Баба похитала головою, прицмокнула на Аньчині чорні від бруду п'яти, щось сказала про бідне ж\*\*енятко і накрила обід нам обом. Після обіду мені належало спати. Анька ввічливо попрощалася, вийшла з кухні в коридор, відкрила і закрила входні двері. Мені ніколи не спало би на думку, що бабу надурити так просто, вона була відразу за стіною, отут, вона думала, що Анька пішла, а Анька залишилася. Мені було страшно.

— Ну, де? - навіть не пошепки сказала вона.

Я з переляку повела її до кімнати і мовчки вказала на шухляду. Вона присіла, абсолютно без вагань її відчинила, без жодної цікавості розгрібла всі дідові пуделка й пакетики - і відкрила коробку. Поворушила гудзики руками, і ми обидві побачили: він був там, у розсіпі дрібних чорних, білих, кольорових, перламутрових і металевих. Діамант - прозорий, як сльоза, великий, як кулак.

Анька закрила коробку, схопила її і побігла з хати геть, а я, абсолютно зневолена, побігла за нею. Ніколи до того я не виходила з дому без дозволу.

Анька була маленька і дуже швидка, вона зімчала з третього поверху вниз і кинулася за будинок, до дороги, за якою стояв паркан військової частини. Я була і так перелякана до краю, а тут ще під нами задвигтіла земля. Я згадала все, що бачила про землетрус в Японії та Вірменії в новинах, все, що розповідав по війні дід про бомбардування і повітряну тривогу. Якийсь неосяжний гуркіт насувався на нас прямо серед ясного літнього дня, а тут ще я не в ліжку, й Анька викрала гудзики, і ми без дорослих перебігали дорогу.

— Стій, - у сльозах закричала я, і Анька зупинилася просто посеред дороги і запитально на мене глянула. Гуркіт стояв нестерпний, не знати, що то було і звідки він ішов. І, захлинаючись слізьми, я чомусь замість висловити всі свої сумніви і страхи, сказала:

— Віддай ! - і обома руками забрала в Аньки коробку з гудзиками.

І в цей момент на нас рушили танки. Це було занадто уже навіть для Аньки, зрештою, вона, як і всі ми тоді, теж виросла на фільмах та історіях про війну.

Анька схопила мене за руку й потягла. Коробка брякнулася долі, і гудзики, як кольорові бризки, пирснули в усі боки. Коли ми перебігли дорогу, Анька штовхнула мене на траву під паркан військової частини, сама стрибнула на мене, закрила руками мою голову і лежала так, аж допоки танки проїхали по всіх бабиних гудзиках і по діамантові - чистому, як сльоза, великому, як кулак - та зникли десь у кінці вулиці, і

гуркіт за ними затих.

Коли ми підвелися, через дорогу, на виході з нашого двору, стояла моя баба – в халаті, руки в боки. Анька миттю ковзнула в собачий лаз під парканом і зникла на території військової частини, а я лишилася брудна, в сльозах, з розчавленою коробкою від ґудзиків і бабою віч-на-віч.

Винна в усьому, так чи інакше, була Анька. Не пригадую, щоби я так прямо про це сказала, але якось саме на те вийшло, хоча я також була покарана, бо в кожного має бути своя голова на плечах і кожен сам відповідає за свої вчинки. Увечері баба ходила сваритися до Аньчиної мами, але все, що мені вдалося дізнатися про результат цього заходу, – це що Аньчина мама – ж\*\*івська шльондра, і що бабі було сказано піти нахуй. Водитися з Анькою мені заборонили, і мені це здавалося цілком справедливим. Наступного разу, коли я вийшла гуляти, Анька сиділа в дворі на гойдалці, я підійшла до неї гордо і сказала:

— Мені не можна з тобою гуляти! — Я і не хочу з тобою гуляти, – спокійно сказала Анька, – ти мене зрадила. Йди геть. І я чомусь слухняно пішла – не зовсім геть, але додому, і гуляти не ходила ще довго. Танки більше попри будинок не їздили: як тоді їх перегнали з військової частини,

так вони десь там, очевидно, й заросли мохом і травою. Ми невдовзі перебралися з військового містечка в центр, сім'я наша роз'їхалася аж по трьох квартирах: тітка з дядьком і старшим братом, дід з бабою і ми з мамою, всі окремо. Здається, за рік чи два дід сказав, що Аньчина мама померла, але, може, то навіть і не її. Єдиний раз, коли я згадала про Аньку, це коли ми з друзями пішли в парк розваг неподалік військового містечка, уже за власні гроші, двоє дівчат і двоє хлопців, це було майже, май же побачення, і каруселі нам вмикав Аньчин тато, дядя Льоня. Він був чомусь дуже старий. Тоді, у військовому містечку, він був молодий і сильний, і ходив весь час без футболки, з голим волохатим торсом, коли не сидів у тюрмі, а тут – виглядав раптом майже як мій дід і не мав зубів, і каштанове й колись лискуче його волосся посивіло і повилазило, від нього смерділо, але я точно знала, що це був він.

— Добрий день, Наташенька, – сказав він мені, як колись, і я від нього сахнулася. Друзі розпитували мене, але я сказала, що не уявляю, хто це, і взагалі вдала, що нічого такого не було.

І от ми з нею їли устриць у підвальному барі в Гранд Централ, я роздивлялася сторічну кладку на підлозі і ще як чоловіки в білих сорочках, фартухах і фірмових кухарських ковпаках колють мушлі і насипають лід, і розрізають лимон, і дають соус і серветки, і суп тим, хто сідає на барі. Анька прийшла в книгарню в Іст Віледж на презентацію моєї книги, слухала не уважно, весь час відповідала комусь на смс, смиренно дочекалася, доки я роздала кілька автографів, а тоді підійшла і зразу сказала:

— Ну, привіт. Я – Ясмін Грінштейн, не впізнала, що?

Я не впізнала. Я не знала ніколи ніякої Ясмін Грінштейн із короткою стрижкою, пірсингом у брові, в короткій дорогій шкірянці, з сумкою на поясі і з такими ясними

очима – оце було абсолютно точно. Але досвід роботи на публіці добре навчив мене ввічливо в таких випадках посміхатися і мовчати.

— Танки, – сказала Ясмін Грінштейн, – гудзики.

Гратися у військовому містечку, крім мене, не було з ким. Батько Аньчин переважно сидів, а мама була досить роботяща і путяща, але й справді померла. Аньку взяли до себе в компанію Вадік, Денис і Ісфар, я пам'ятала їх погано, вони були трішки старші за нас. Вони займалися дрібними грабунками: автомагнітоли, гаманці і прикраси бабусь, замірялися на кіоск, але це було не просто, кіоски тоді тримали завареними в товсті клітки і замкненими на колодку, продавці не виходили цілу зміну, а товар відпускали через мале зовсім віконечко. Хлопці належали до якоїсь більшої організації, вони називали її мафією, принаймні так розповідали Аньці. Анька тинялася за ними, як молодша товаришка і сестра, вміла відмикати машини, винесла з дому все, що не виніс батько. До школи з'являлася, тільки щоби ні в кого не виникало питань, але питань тоді ні в кого ні до чого не виникало: одна країна розвалилася, а інша ще не постала, кожен крутився як умів, військову частину розграбували, всі, хто міг, виїхали з військового містечка, лишилися тільки ті, хто не міг зовсім нічого.

Десь на цьому ми закінчили з устрицями і пляшкою вина і зайшли з іншого боку Гранд Централ: на другому поверсі там був великий чудесний бар, грала тихо музика ідесь угорі просто на нас звисала скляна люстра, про підвіски на якій я старалася не думати. Нас провели за столик, і хтось одразу послав Аньці old fashioned, вона кивнула головою, привіталася кудись у напівтемряву і замовила нам іще два. Потім іще два. І ще.

Коли Аньці було чотирнадцять, треба було щось вирішувати з майбутнім. Бути дівчам-прийдою вже не випадало. Вона серйозно поговорила про це з Вадіком, Денисом та Ісфаром, вони цілком з нею погодилися – вона добре відкривала машини, підпоювала і замолоджувала чоловіків, легко могла витягти ключі від квартири і вивідати адресу або що – і переговарили про це з кимось із мафії ще. Пропозиція, з якою вони повернулися до Аньки, була така: вона мусить пройти посвяту. На вибір було запропоновано: або вони утрюх її гвалтують, або вона б'ється з ними трьома. По-чоловічому. По-дорослому. В Аньки був час подумати.

Потім ми сіли в блискучий Аньчин BMW і, незважаючи на вже дуже помітну непевність її рухів, хвилин за десять запаркувалася десь, знову ж таки, в Іст Віледж. Анька зайшла в якусь китайську забігайлівку, а вийшла звідти з пляшкою хорошего віскі і двома важкими склянками, хоча, чекаючи на неї, я думала, що вона не вийде ніколи, та й не було, мабуть, насправді ніякої Аньки. Склянки ми потім десь загубили. Ми ходили попри церкву, в яку ходив Енді Воргол, сиділи на траві коло церкви, де Патті Смітт читала свої вірші, пили з горла в обіймах одна одної на високих сходах навпроти будинку, де жив Оден.

Анька поставилася до вибору з усією серйозністю. Так склалося, що вони май же не були знайомі з батьком, але тоді він якраз ошивався вдома. Анька коротко виклала йому суть і спитала прямо: що я маю робити?

І він сказав: бийся.

Він мав би сказати, мабуть: тікай і ховайся, забудь цих людей, піди до школи, знайди якусь роботу, щоби звідси вибратися, візьми участь у будь-якій волонтерській програмі, потрап за кордон, знайди доброго чоловіка і народи дітей, рятуй себе, забудь життя тут і спробуй ніколи більше сюди не повертатися – бодай щось із цього. Але він сказав: бийся.

І Анька билася. По-чоловічому. Як доросла. Тільки їх все одно було троє.

— І знаєш що, – говорила вона, смикаючи себе за кульчик у брові і передаючи мені пляшку десь на розі другої і одинадцятої, на підступах до визначеної на запах підгнилих кавунів ріки, – коли я вже не могла, коли була зовсім побита, коли майже втрачала свідомість, вони все одно мене згвалтували.

Відсутність вибору, його ілюзорність витверезила Аньку. Знову набувши пристойного більш-менш вигляду, вона вирішила ще раз скористатися знайомою схемою, дарма що попереднього разу схема спрацювала так собі. Анька помилася, вирушила до школи і зайшла до директорки. Так склалося, що й із директоркою Анька майже не була знайома, але коротко виклала їй суть – про маму, батька і про те, що давно живе сама, оминувши, звісно, найсвіжіші деталі, а може, й не оминаючи, і спитала прямо: що я маю робити?

Директорка школи була збентежена, але не довго. Звідкись вона відкопала, що Аньчина мама була єврейка, а далі все тоді – якраз був такий вдалий час – робилося дуже швидко. Аньку прилаштували в програму обміну – чомусь це так називалося, хоча ніхто ні з ким нічим не мінявся, а просто єврейських дітей за бажання або з дозволу їхніх батьків забирали в прийми в ізраїльські сім'ї.

Там Анька закінчила курси з івриту і школу. В 17 їй треба було зробити собі документи – у неї не було жодних, крім якогось дитячого свідоцтва і нечитабельної паперової посвідки – і вона вирішила, щоби двічі не вставати, взяти собі нормальне ім'я прізвище, і там-таки їх вигадала, коло конторки, міняючи своє свідоцтво і посвідку на обіцянку скорого ізраїльського паспорта.

— Чому Ясмін Грінштейн, – питала я, дошукуючись аналогій чи знаків. Сонце зійшло і забарвило воду ріки перед нами в сіре й рожеве, за рікою мерехтіли вогні Вільямсбурга.

— Не знаю, але чому би й не Ясмін Грінштейн, – сказала Анька, яка жодних аналогій чи знаків ніколи не дошукувала там, де не слід, і взагалі завжди була швидка і конкретна. Ясмін Грінштейн відслужила в армії, закінчила університет, заснувала бізнес, продала його, а сама очолила філію своєї ж компанії в Нью-Йорку. Десь у деревах за нашими спинами заспівала самотня пташка, вітаючи новий день. Анька притулила голову до мого плеча, її губи лоскотали мені шию.

— Ти не знаєш, де папа? – спитала вона. — Не знаю, – збрехала я. Анька засміялася. Брехати я як не вміла, так і не навчилася. — Скажи йому дякую, чуєш. За оце все. Скажи йому дякую, що він тоді так сказав.

Що він мене до них послав. Узагалі, повернешся – піди і скажи йому. Дякую. І ще

що-небудь. Що хочеш, але дякую - обов'язково скажи.

І я зробила, як наказала Анька. Я ж завжди робила, як вона наказувала.

Листя тихо кружляло порожнім парком, за відсутності на майданчику дерев здавалося, що його скидають у розпуці покинуті каруселі. Качелі-цепочки повільно і загрозово гойдалися на довгих іржавих цепочках. Не знаю, чи хоч хтось узагалі приходив у цей парк тепер.

Дядя Льоня сидів на кривому стільці біля щитка і спав. Або просто сидів із заплющеними очима і важко дихав.

— Добрий день, - сказала я. Він відкрив очі. — Включите мені цепочки? — Цепочки не роблять, — відповів він. — А ромашка? - спитала я.

— Ромашка не робить, — відповів він. — Включіть що-небудь, — попросила я. — Двадцять гривень, - невпевнено сказав дядя Льоня. Я мовчки простягла йому

купюру, він швидко схопив її і заховав, а тоді перемкнув щось на щитку - і найбільша, зовсім дитяча карусель повільно заворушилася. Там були коні й олені, і слони, і колісничі, і риба, і літак, і жирафа, все іржаве, облізде, крутилося повільно і рипіло, ми дивилися разом на це з дядею Льонею, не відводячи погляду, і я подумала, може, він бачить: там, на білому коні, маленька кучерява Анька з чорними від бруду п'ятами гордо сидить, дивиться прямо, завжди знає, що робити, і не розуміє жодних заборон. А може, й не бачить.

Коли карусель зупинилась, я - перш ніж піти геть і більше тепер точно ніколи уже не повернутися в парк біля військового містечка - сказала дяді Льоні, як і просила Ясмін Грінштейн: дякую.